

УДК:636.15:629.43:«638.32»

Гамота А.А., к. б.н, професор, **Дудчак І.П.**, к. вет. н., доцент,
Кулай Н.Я., к. вет. н., ст. викладач ©
*Львівський національний університет ветеринарної медицини та
біотехнологій імені С.З. Гжицького*

КОНИ ЛЬВІВСЬКОГО КІННОГО ТРАМВАЮ ЯК ПАЦІЄНТИ

Після відкриття в 1881 Ветеринарної школи у Львові у важких умовах, почали створення клінік і ветеринарних служб. Пацієнтом у клініках ветеринарної школи в той час був кінь. З 1891 - 1905 Володимир Кульчицький створив постійний нагляд над трамвайними конями Львова, що стало добрим матеріалом для університетського викладання студентам наукової роботи, що і будувало престиж університету. Проводилось багато досліджень та за умови наявності великої кількості патологій дозволило створити стенди кісткової патології. Як наслідок зріс рівень гігієни в університеті і, особливо, ортопедії, що при комбінованій терапії з хорошими результатами вплинуло на престиж університету. Підготовлена статистика захворювань коней дає повне уявлення про кількість захворювань у коней і показує добрі результати аналізу, проведення ветеринарної допомоги є цінним джерелом захворювання для оцінки порівняльної здоров'я сучасних господарств.

За наказом імператора Австрії від 27.07.1880 була призначена дата відкриття ветеринарної школи та школи підковування коней, що почала діяти 1.10.1881. З початку діяльності школи влада почала дії для підвищення у званні Львівську ветеринарну школу до рівня університету (7,8). В цей час спрямовувалось зусилля наукових співробітників на навчання для студентів на високому рівні, організація кузні, клінік, видавання навчальних посібників, публікації наукових досліджень і наукових публікацій в технічних журналах, а також представлення університету на наукових конференціях і конвенціях. У дуже складних умовах розпочато ремонт приміщень, організацію клініки, які є базовою основою для надання послуг для міста Львова та околиць. Це було необхідною умовою для отримання пацієнтів для викладання та досліджень (7,8). Першими були кафедри хірургії та терапії, організовані в примітивних і важких умовах праці. У той час в університеті не було електричного освітлення. Так описує умови роботи лікарів один із засновників школи ветеринарної медицини у Львові проф. Генрих Кадий (7,8).

Будівля клініки є низькою і завжди темною, при якому немає найменшого приміщення на професорів, де асистенти і студенти могли б залишати свій верхній одяг. Крім того, було б зайвим сказати про холод, який був у клініці. За відсутності світла в клініці обстеження хворих тварин проводилось просто неба, щоб викладачі і студенти могли побачити щось. В стайні клінік, навіть при

повністю відкритих дверях було видно мало, і, якщо двері закриваються, особливо взимку, була абсолютна темрява. (1)

Парадокс історії полягає в тому, що будівля пережила всю бурхливу історію університету і до цього дня служить стабільно.

Існуючі клініки працювали для виконання освітніх функцій, а під час канікул працювали як лікувальний центр для тварин і, отже, їх діяльність, як і раніше, була безперервною протягом року. Оплата за лікування тварин була тільки для коней, собак і кішок, також надавалась знижка на ветеринарні послуги.

Школа швидко стала добре організованою клінікою для тварин, не лише міста, а й для сусідніх сіл (7,8). Клініка була джерелом доходу, підтримки шкільного бюджету (1,7). Кінець дев'ятнадцятого століття був важливим періодом історії, як військовим, так і економічним, де кінь займав своє важливе місце. Це був час великих науково-дослідних і навчальних матеріалів для дослідників і студентів. Гіпіатрія високого рівня додала успіхів в області терапевтичних досліджень, будуючи престиж університету. Кількість наукових робіт, пов'язаних з цією галуззю ветеринарної науки відзначила вражаючі досягнення університету.

Останнім представником тогочасної Львівської школи в Польщі – у Вроцлаві був проф. Казимир Щудловський (7).

Про кінні трамваї вже давно забули і зокрема про проблеми здоров'я коней, що використовувалися для цього виду транспорту. Перша кінна трамвайна лінія була відкрита у Львові в 1880 році на маршрут: вул. Городоцька - вул. Гетьмана - площа Святої Марії – пл. Галицька – площа Бернардинців – площа Хлови. Трамвайні депо були на розвилці вул. Городоцької і Яновській. 31 травня 1894 представили перший електричний трамвай і з тих пір почалась поетапна відмова від кінного трамваю, останній рейс був проведений 29 грудня 1908 (8). Коні працювали в основному на жорсткій кам'яній бруківці. Хоча тягнули вагони на гладких рейках, але вага машини могла бути істотною, особливо коли вагони були повні. Великою проблемою було теж спуск і гальмування, які вимагали короткого, але значного зусилля для коня. Зазнавали значних навантажень тазові кінцівки, виникали серйозні перевантаження м'язів і сухожилів (особливо згинача), суглобів та копита. Кожен кінь щодня виконував близько 24 км шляху, а використання коней у трамваї становило в середньому близько 5 років. (2) Актуальними стали проблеми коней зі здоров'ям, викликані працею в депо, тому ветеринарне обслуговування довірили нещодавно створеній ветеринарній школі, а для нагляду був призначений лікар д-р Володимир Кульчицький. Кількість кінно-залізничної дороги була тоді найбільшою – 113 коней з Росії, Галичини та Угорщини, і були об'єднані в чотири великі і три маленьких резервні стайні. Найбільша проблема в перший рік ветеринарної допомоги була епізоотія кінського грипу, яка охопила всі стайні (2,3). Професійний догляд за кінськими проводили без перерви до кінця 1905 року (2,3,4,5,6). Проводилось детальне документування, мали місце ряд публікацій та тематичних досліджень. До

цього дня в колекції кафедри хірургії, якій понад 100 років, налічується багато патологій кінцівок, зокрема підготовлені кістки з патологічними змінами. Для ілюстрації здоров'я трамвайних коней були відібрані зразки в період 1903-1905 або ж в період слави цього виду транспорту у Львові. (6, 8). У проаналізовані роки у трамваї з кінною тягою було від 138 до 142 коней. За цей період у 348 випадках потрібною була ветеринарна допомога (6). Провідні позиції у статистиці захворювань припадали на ортопедичні захворювання:

- запалення копит - що виникло внаслідок ударів, наминок від погано підігнаних підков, чи також внаслідок пошкоджень, що виникали через нерівну дорогу;

- заковки;
- тріщини копит;
- запалення сухожиль та сухожильних піхов;
- кісткові зміни – накісники, вади постави;
- охват;
- захворювання шкіри – рани, екскоріації;
- забої;
- коліки;
- захворювання верхніх дихальних шляхів;
- запалення легень;
- захворювання зубів і ротової порожнини;
- паразитарні та інфекційні хвороби: правець та сибірка.

У 1903 році хірургічного втручання вимагали 100 випадків, 10 коней лікували консервативно.

У 1904 році 77 коней отримали хірургічне лікування, але тільки 3 лікували консервативно.

Період відпочинку від роботи залежав від типу захворювання і в середньому тривав:

- забої 5-12 днів;
- заковки 14-15 днів;
- захворювання зв'язок і сухожиль 7-12 днів;
- тріщини копит 9-12 днів;
- бурсити 6-22 дні;
- кісткові нарости та шпат 35-40 днів;
- ламініт та артрит 10-35 днів;
- коліки 1-2 дні;
- захворювання верхніх дихальних шляхів 12-32 дні;
- пневмонія 11-32 дні.

У своїй роботі Володимир Кульчицький констатував, що через хворобу відсутність на роботі в кінно-трамвайній службі склала 4,3% в 1903 році, 1,3% в 1904 році, і це був найкращий результат за останні 15 років. У цей період були випадки смерті від хвороби серця і вибраковка коней на забій по потребі. У 1903 році двоє коней померли через бактеріальні захворювання – правець і сибірську виразку. В 1904 році двоє коней загинуло від розриву

шлунка і великої трамвайної аварії (6). Слід зазначити, що незалежно від числа коней і виду використання, число випадків захворювання не було великим. Звертає на себе увагу той факт, що не було великої кількості випадків з симптомами колік, ламініту, про випадки паралітичної міоглобунурії не повідомлялось, що демонструє факт належного догляду, харчування та ветеринарної допомоги.

Детальний аналіз захворюваності у трамвайних коней Львова може бути цінним джерелом порівняння для розвинутого сьогодні спорту і відпочинку, де число зареєстрованих випадків хвороби у багатьох випадках набагато вище, і причина дуже часто - неадекватне харчування і використання, і це в той час, коли так багато говориться про благополуччя коней.

Література

1. Kadyi H.. Rozwój i działalność ck Szkoły Weterynarii we Lwowie od jej założenia w roku 1881 aż do końca roku szkolnego 1893/94 C.K. Szkoła weterynarii Lwów 1895 2 Kulczycki W. wykaz statystyczny chorób u koni tramwajowych we Lwowie Przegląd Weterynarski 1892,12,270-274

2. Kulczycki W. wykaz statystyczny chorób u koni tramwajowych we Lwowie za rok 1893 Przegląd Weterynarski 1893 ,5,128-131

3. Kulczycki W. wykaz statystyczny chorób u koni tramwajowych we Lwowie za rok 1895 i 1896 Przegląd Weterynarski 1897,3,65-69

4. Kulczycki W. wykaz statystyczny chorób u koni tramwajowych we Lwowie za rok 1898,1899, 1900 Przegląd Weterynarski 1901, 10 ,324-329

5. Kulczycki W. wykaz statystyczny chorób u koni tramwajowych we Lwowie za rok 1903,1904,1905 Przegląd Weterynarski 1906 8-9, 305-309

6. Perenc A Historia lecznictwa zwierząt w Polsce Toruń 1936, 8 .

7. Praca zbiorowa pod redakcja. Tarczynskiego S . Zarys historii polskiej weterynarii z podstawami deontologii PWN Warszawa 1990 131-134,154

8. Wikipedia Tramwaje we Lwowie <http://pl.wikipedia.org/wiki>

Рецензент – д.вет.н., професор Хомин Н.М.